

УДК 378.018.43:159.9

PSYCHOLOGICAL EDUCATION IN THE CONDITIONS OF REMOTE QUALIFICATION**ПСИХОЛОГІЧНА ПРОСВІТА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ****Oleksenko S.V./Олексенко С. В.****Khomenko O.A./Хоменко О.А.**

*Institute of in-Service Training, Boris Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Tyshynu, 22-a,
Інститут післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка,
Київ, Тичини, 22-а, 02152*

Анотація. В статті розглядається проблема психологічної просвіти в процесі підвищення кваліфікації в дистанційному форматі, зокрема, доцільності впровадження навчальних модулів психологічного спрямування під час підвищення професійної компетентності в умовах дистанційного навчання як інструменту психологічної просвіти дорослих.

Було здійснено диференціацію навчальних матеріалів дистанційних модулів психологічного спрямування, проаналізовано статистичні показники вибору слухачами дистанційних модулів, проведено моніторингове дослідження освітніх потреб слухачів в отриманні психологічних знань під час дистанційного навчання.

На основі отриманих результатів автори виділяють пріоритетні напрямки психологічної просвіти в умовах дистанційного навчання, відповідно до освітніх потреб слухачів, визначають актуальну, затребувану серед спеціалістів, які підвищують свою кваліфікацію в дистанційному форматі, тематику модулів психологічного спрямування.

Ключові слова: психологічна просвіта, дистанційне навчання, модулі психологічного спрямування, підвищення кваліфікації.

Вступ

В останні роки ситуація пандемії має домінуючий вплив на всі сфери життя як суспільства в цілому, так і життя окремої людини. Виникає необхідність корегувати звичні умови життя, роботи, навчання; змінювати види комунікації; шукати нові підходи до організації як матеріального, так і духовного життя людини.

Освіта в цілому, і післядипломна освіта зокрема, стала однією з тих сфер, які гнучко підлаштувались під виклики часу. Наразі, змінилась пріоритетність форм навчання, урізноманітілись види комунікації, активізувалось використання інформаційних технологій, іноваційних інструментів викладання.

Якщо раніше слухачі Інституту післядипломної освіти надавали перевагу очній формі підвищення кваліфікації, а дистанційне навчання обиралось в окремих випадках, окремими категоріями працівників, то в період карантинів дистанційне та он-лайн навчання стали основними формами підвищення кваліфікації.

При цьому, дистанційне навчання розглядається як індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та

інформаційно-комунікаційних технологій[6, с.1].

Тому, в умовах дистанційного навчання може ускладнюватись процес формування та закріплення практичних навичок, виникають проблеми психологічної готовності слухачів отримувати знання через Інтернет[3, с.22; 4, с. 2], свою специфіку має емоційна складова спілкування, слабкий та непрямий зворотній зв'язок. Особливо це стосується навчальних модулів психологічного спрямування.

А з огляду на те, що в період пандемії збільшилась потреба людей в психологічних знаннях, в оволодінні психологічними навичками, виникає необхідність в підборі ефективних методів задоволення цих запитів.

1. Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Психологічні особливості та проблеми дистанційного навчання висвітлені в роботах М.Л.Смульсон (розвиток психологічних компетенцій засобами дистанційного навчання, критерії його психологічної комфортності), Л.В.Ткачук, Н.В.Чепелевої, В.А.Моляко, Л.М.Карамушки, А.Ю.Заблоцького (психологічні проблеми дистанційного навчання викладачів в системі післядипломної педагогічної освіти)[3], О.А.Бакаленко (використання дистанційної форми навчання при проведенні практичних занять з психологічних дисциплін)[1] та інших.

Дослідниками (І.М.Лукашенко, О.Л.Луценко) відзначаються як переваги, так і недоліки навчання у середовищі Інтернет. Серед переваг автори називають: зниження авторитарності викладачів, підвищення самостійності здобувачів освіти, їх відповідальності за власне навчання, розширення меж навчання, економія часу. До недоліків вони відносять: загрози формування залежностей, можливе порушення ідентичності, проблеми із захистом інформації, погіршення якості спілкування, розвиток девіацій та специфічної психопатології[6].

Досвід надання психологічної допомоги та підтримки в період пандемії covid-19 в дистанційному форматі описаний С.Л.Чуніхіною, О.Т.Плеткою, О.О.Зарецькою[2, с.31-34, 38-41]. Психологічні аспекти та потенціал інтернет-тренінгів описаний М.М.Назаром [2, с.36-38].

Вивчення ефективності методів роботи з педагогічними працівниками, які відвідували модулі психологічного спрямування, в форматі тренінгів, в процесі курсового підвищення кваліфікації, розглядалось в наших попередніх дослідженнях, були визначені запити педагогів[4, с.12].

Проблема підбору методів викладання психологічних дисциплін, сучасні підходи до ефективної організації вивчення психології розглядаються Власовою О.І., а також, розглядаються особливості психопросвітньої роботи, її форми, методи та цілі [2, с. 241-249].

Також, психологічній просвіті в роботі з педагогами присвячені роботи Тарасової Т.Б. [8, 9]. Вона визначає принципові позиції з яких потрібно виходити при визначенні підходів, адекватних потребам педагогічної аудиторії. А саме:

1) психологічна просвіта педагогів є досить чіткою навчальною роботою в єдності її освітніх, виховних та розвивальних завдань;

2) психологічна просвіта педагогів вимагає врахування та реалізації основоположних позицій методики навчання психології;

3) психологічна просвіта педагогів – це навчання дорослих людей і тому має ґрунтуватися на особливостях андрагогіки[8, с. 143].

Отже, на основі аналізу вказаних досліджень ми зробили висновок, що для освіти дорослих, переважно, педагогічних працівників, для задоволення їх освітніх та пізнавальних потреб найбільш відповідною є психологічна просвіта.

Під поняттям психологічна просвіта розуміють - формування психологічної та соціальної компетентності учасників освітнього процесу [7].

Визначальними в процесі навчання дорослих, за дослідженнями Тарасової Т. Б., є взаємовідносини й характер взаємодії між усіма його учасниками, що визначаються характерними особливостями складання методик психологічної просвіти педагогів[8, с.143].

Виділення напрямків психологічної просвіти здійснюється з урахуванням компонентів формування психологічної культури особистості: когнітивний, емотивний й мотиваційний.

В процесі психологічної просвіти вищезазначені напрями охоплюють отримання дієвих психологічних знань, усвідомлення вищих почуттів, формування поведінкових навичок, спонукання до відповідальної мотивації[9].

Насьогодні, за необхідності використовувати переважно дистанційну форму підвищення кваліфікації, виникла потреба в вивченні питання значимості та ефективності психологічної просвіти при дистанційному навчанні, визначенні її напрямків відповідно до запитів слухачів та з огляду на ситуацію пандемії та дистанційний формат навчання.

Тому, мета нашого дослідження: визначити доцільність впровадження навчальних модулів психологічного спрямування під час підвищення професійної компетентності в умовах дистанційного навчання як інструмент психологічної просвіти дорослих.

Для досягнення мети дослідження визначені такі завдання:

- провести диференціацію навчального матеріалу дистанційних модулів психологічного спрямування, відповідно до освітніх потреб слухачів;
- проаналізувати статистичні показники вибору слухачами дистанційних модулів;
- провести моніторингове дослідження освітніх потреб слухачів в отриманні психологічних знань під час дистанційного навчання;

2. Психологічна просвіта в процесі дистанційного навчання слухачів Інституту післядипломної освіти.

Отже, враховуючи вищезазначену інформацію проведемо аналіз навчальних матеріалів - дистанційних навчальних модулів психологічного спрямування, запропонованих педагогам в процесі дистанційного підвищення професійної компетентності.

На базі інституту післядипломної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка нами було вивчено 27 дистанційних навчальних модулів психологічного спрямування.

Метою аналізу навчального матеріалу дистанційних модулів було

визначити, чи дійсно зміст модулів охоплює когнітивний, емотивний, мотиваційний напрями психологічної просвіти та задовольняє потребам педагогів в отриманні психологічних знань.

Враховуючи різноплановість тематики навчальних модулів дистанційного навчання, ми продиференціювали наявні навчальні модулі шляхом об'єднання їх у блоки враховуючи напрямки психологічної просвіти. (малюнок 1)

Малюнок 1 - Схема диференціації навчальних дистанційних модулів.

Авторська розробка

1. Комунікація та взаємодія з оточуючими - навчальні модулі, що спрямовані на удосконалення комунікативних компетентностей слухачів, вміння доносити ідеї чітко, ясно й структуровано й організовувати змістовне використання свого часу.

2. Розвиток, саморозвиток, вмотивованість - навчальні модулі, що

спрямовані на активізацію внутрішніх резервів слухачів, професійного та особистісного розвитку, пошуку стимулів та мотивів для саморозвитку та вмотивованості.

3. Психологічне здоров'я, самопізнання, пізнання - навчальні модулі, що спрямовані на усвідомлення таких понять, як «емоційне та професійне вигорання», виявлення симптомів та причин професійного вигорання, акцентування на стресах, які виникають у педагогічній діяльності, формування навички розвитку основних компетентностей педагогів щодо профілактики та збереження психічного здоров'я.

4. Професійна діяльність - навчальні модулі, що спрямовані на розкриття питань професійного характеру, пов'язані з психологічними знаннями про всіх учасників навчально-виховного процесу.

Перераховані навчальні модулі психологічного спрямування складають 12% від загальної кількості модулів фахового напрямку та модулів загальної категорії.

Протягом 2020-2021 навчального року пройшли навчання за дистанційними модулями психологічного спрямування 11500 слухачів - педагогів, з різних куточків України, що складає 34% від загальної кількості слухачів, враховуючи, що слухачі підвищення кваліфікації обирають від 3 до 5 модулів. Такі статистичні дані дають нам підставу вважати, що впровадження навчальних модулів психологічного спрямування під час підвищення професійної компетентності в умовах дистанційного навчання є доцільним інструментом психологічної просвіти дорослих.

З метою вивчення ефективності впровадження дистанційних навчальних модулів психологічного спрямування та задоволення освітніх потреб слухачів в отриманні психологічних знань під час дистанційного навчання нами було запроваджено моніторингове дослідження.

Опитувальник включав питання, що дозволили нам дослідити чи задовольняються освітні потреби слухачів курсів за основними напрямками психологічної просвіти в умовах дистанційного підвищення кваліфікації.

В опитуванні брали 639 осіб, що пройшли навчання за дистанційними модулями психологічного спрямування.

Нас цікавила мотиваційна складова вибору модулів психологічного спрямування, оскільки, це один з важливих напрямів психологічної просвіти. Ми запропонували закриті питання, де в якості варіантів вибору надали назви блоків розподілу навчальних модулів.

На питання “Чому Ви обрали дистанційні модулі психологічного напрямку?” переважна більшість - 52% відповіла слухачів обрала категорію професійний інтерес. Це й зрозуміло, бо педагогічна діяльність неможлива без застосування психологічних знань, що стосуються загальної, вікової, педагогічної психології тощо в рамках застосування в навчально-виховному процесі. (малюнок 2).

Крім того, це підтверджує потребу слухачів в отриманні психологічних знань не тільки на рівні активізації та повторення, а й з метою розширення та застосування їх на практиці (24%).

Важливо зазначити, що згідно відповідям слухачів, важливим є не тільки професійне спонукання в отриманні психологічних знань, а й особиста зацікавленість і актуальність теми - 23%

На жаль, вибір варіанту відповіді про “турботу про психічне здоров'я” зробив лише 1% слухачів. А це може свідчити про низький рівень психологічної просвіти в напрямку психопрфілактики та психогігієни. Й потребує подальшого дослідження.

Малюнок 2 - Дослідження мотивів вибору слухачів курсів підвищення кваліфікації серед модулів психологічного спрямування.

Авторська розробка

Слухачам запропонували відповісти на питання “Яку інформацію Ви отримали в процесі навчання за дистанційними модулями психологічного напрямку?”, де в процесі вибору відповідей слухачі демонстрували усвідомленість отримання психологічних знань. Аналіз відповідей дає нам змогу побачити когнітивний напрям психологічної просвіти як такої (малюнок 3).

Ми отримали прогнозований результат, 76% - отримали інформацію, що можна використовувати в професійній діяльності, що підтверджує попередні дані.

Хочемо окремо зупинитися на наступному виборі слухачів про «інформацію, що була для Вас новою та актуальною», його обрали 20%. Це свідчить про ефективність та необхідність психологічної просвіти.

Психологічні знання, що транслюються в дистанційних навчальних модулях сприймаються слухачами, застосовуються й розширюються на когнітивному рівні, безумовно, є необхідним важелем в процесі дистанційного підвищення кваліфікації.

Малюнок 3 - Дослідження інформаційних уподобань слухачів курсів підвищення кваліфікації.

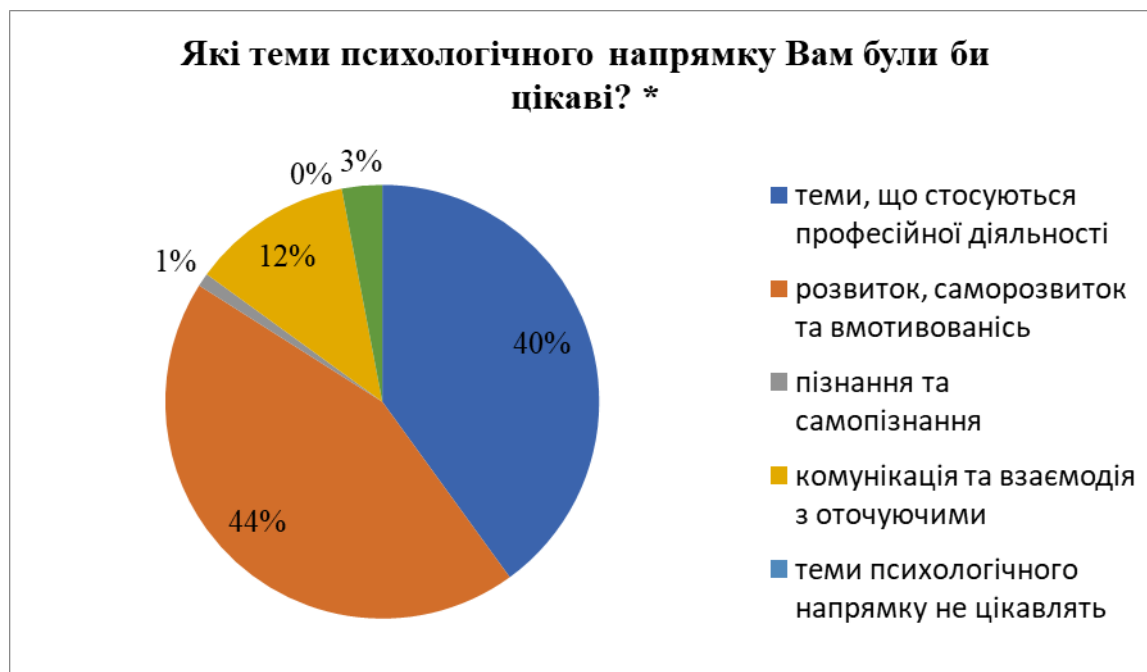
Авторська розробка

Повертаючись до напрямів психологічної просвіти, хочеться зупинитися, на невід'ємній складовій формування психологічної культури педагога - емпатійному напрямку. Цей напрям є важливою складовою, як в процесі прийняття нової інформації, усвідомлення її та спонукання для наступного використання.

Враховуючи, що в умовах дистанційної освіти емотивний компонент задовольняє не повний спектр емоцій слухачів[3], нам було важливо дослідити, як така емоція як інтерес, зацікавленість проявляє себе стосовно впровадження психологічної просвіти в навчальні курси підвищення кваліфікації.

Ми проаналізували відповіді слухачів на питання "Які теми психологічного напрямку Вам були би цікаві?". Результат який ми отримали, повністю підтвердив наші припущення про впровадження психологічної просвіти засобами навчальних модулів психологічного спрямування під час підвищення професійної кваліфікації в умовах дистанційного навчання.

Слухачів цікавлять теми, що стосуються професійної діяльності (40%) та розвитку, вмотивованості (44%). Це свідчить про високий інтерес до психологічної просвіти як в рамках професійної діяльності, так і для загального саморозвитку, підвищення особистісно-професійної компетентності в галузі психологія (малюнок 4).

Малюнок 4 - Дослідження емотивних компонентів у слухачів курсів підвищення кваліфікації при проходженні модулів психологічного спрямування.

Авторська розробка

Висновки

Диференціація навчальних матеріалів дистанційних модулів психологічного спрямування показала, що зміст модулів охоплює когнітивний, емотивний, мотиваційний напрями психологічної просвіти та задовольняє потребам педагогів в отриманні психологічних знань.

Цей аналіз та вивчення статистичних даних щодо вибору слухачами модулів для підвищення кваліфікації доводить, що впровадження навчальних модулів психологічного спрямування під час підвищення професійної компетентності в умовах дистанційного навчання є доцільним інструментом психологічної просвіти дорослих.

Моніторингове дослідження освітніх потреб слухачів в отриманні психологічних знань під час дистанційного навчання продемонструвало, що домінуючим мотивом вибору модулів психологічного спрямування є професійний інтерес (52%). Менша, але значима частина опитуваних визначила своїм мотивом вибору потребу в розширенні психологічних знань (24%), особистісну зацікавленість (11%) та актуальність теми (12%). Низький показник вибору з метою турботи про власне психічне здоров'я (1%) може бути свідченням не достатнього рівня психологічної просвіти в напрямку психопрофілактики та психогігієни.

За результатами опитування щодо отриманої в процесі навчання інформації більшість слухачів, що обирали модулі психологічного спрямування, вказали, що отримали інформацію, яку зможуть використовувати в професійній діяльності (76%). Свідченням ефективності та необхідності психологічної просвіти може бути те, що 20% слухачів вказали, що отримали нову і актуальну для них інформацію.

Аналіз інтересів респондентів щодо тем психологічного напрямку підтвердив зацікавленість слухачів психологічними знаннями, які стосуються професійної діяльності (40%), а також, виявив високий інтерес до знань щодо особистісного та професійного розвитку, мотивації діяльності (44%). Дещо менший інтерес був зазначений до проблем комунікації та міжособистісної взаємодії (12%). Збільшення інтересу до тем пов'язаних з питаннями самодопомоги, саморегуляції, взаємопідтримки в період пандемії covid-19 виявлено не було, що може свідчити про адаптацію до ситуації.

Дослідження показало пріоритетні напрямки психологічної просвіти, які будуть відповідати освітнім потребам, запитам спеціалістів, які підвищують свою кваліфікацію в дистанційному форматі.

Література:

1. Бакаленко О.А. Використання технологій дистанційного навчання при проведенні практичних занять з психологічних дисциплін у технічному університеті. Грааль науки (4). - 2021. - С. 481-483. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.088>

2. Власова О.І. Методика викладання психології: підручник /– Київ, 2011.- 340 с.

3. Досвід переживання пандемії covid-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка: матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії covid-19 і карантину» / [за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдьонові, О.Л. Вознесенської]. – К.: ІСПП НАПН України, 2020. – [електронне видання]. – 121 с.

4. Заболоцький А.Ю. Психологічні проблеми дистанційного навчання викладачів в системі післядипломної педагогічної освіти. - 2016. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/zabolotskyi_0003.pdf

5. Олексенко С.В. Психоедукація, як засіб формування культури психологічного здоров'я у педагогічних працівників./ Технології розвитку інтелекту [Електронний ресурс]. – 2020. Том 4. – №1(26). Режим доступу: http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/486

6. Положення про дистанційне навчання. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25.04.2013 № 466. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

7. Про затвердження «Положення про психологічну службу у системі освіти України». Реєстрація: Мін'юст України від 31.07.2018 № 885/32337. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>

8. Тарасова, Т. Б. Особливості методики психологічної просвіти педагогів / Т. Б. Тарасова // Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Глухів 10-11 листопада 2016 р.). – Глухів, 2016. – С. 142–147.

9. Тарасова Т. Б. Психологічна просвіта:[навчальний посібник] / Т. Б. Тарасова. – Суми: Університетська книга, 2013. – 462 с.

10. Lukashenko I. Psychological Aspects of Learning in Virtual Space / I. Lukashenko, O. Lutsenko // Visnik V.N. Karazin Kharkiv National University, A Series of Psychology. – 2016. – N. 60. – P. 40-43.

URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12084>

References.

1. Bakalenko O.A., 2021. The use of distance learning technologies in conducting practical classes in psychological disciplines at the Technical University. // Hraal nauky, №4. - S. 481-483. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.07.05.2021.088>

2. Vlasova O.I., 2011. Methods of teaching psychology: pidruchnyk /– Kyiv, - 340 s.

3. Dosvid perezhyvannya pandemii covid-19: dystantsiini psykholohichni doslidzhennia, dystantsiina psykholohichna pidtrymka: materialy onlain-seminariv 23 kvitnia 2020 roku «Dosvid karantynu: dystantsiina psykholohichna dopomoha i pidtrymka» ta 15 travnia 2020 roku «Dystantsiini psykholohichni doslidzhennia v umovakh pandemii covid-19 i karantynu» [Covid-19 pandemic experience: remote psychological research, remote psychological support: materials of online seminars on April 23, 2020 "Quarantine experience: remote psychological assistance and support" and May 15, 2020 "Remote psychological research in a covid-19 pandemic and quarantine"], 2020. [za nauk. red. M.M. Sliusarevskoho, L.A. Naidonovoi, O.L. Voznesenskoj]. – Kyiv. – 121 s.

4. Zabolotskyi A.Iu., 2016. Psychological problems of distance learning of teachers in the system of postgraduate pedagogical education

https://library.krok.edu.ua/media/library/category/statti/zabolotskyi_0003.pdf

5. Oleksenko S.V., 2020. Psychoeducation as a means of forming a culture of psychological health in teachers. – Tom 4. – №1(26).

http://psytir.org.ua/index.php/technology_intellect_develop/article/view/486

6. Polozhennia pro dystantsiine navchannia. Nakaz Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 25.04.2013 № 466. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0703-13#Text>

7. Pro zatverdzhennia «Polozhennia pro psykholohichnu sluzhbu u systemi osvity Ukrainy». Reiestratsiia: Miniust Ukrainy vid 31.07.2018 №

885/32337 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0885-18#Text>

8. Tarasova, T. B., 2016. Features of methods of psychological education of teachers / T. B. Tarasova // Aktualni problemy praktychnoi psykholohii : zbirnyk statei III Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Hlukhiv 10-11 lystopada 2016 r.). – Hlukhiv. – С. 142–147.

9. Tarasova T. B., 2013. Psychological education:[navchalnyi posibnyk] / T. B. Tarasova. – Sumy. – 462 s.

10. Lukashenko I. Psychological Aspects of Learning in Virtual Space / I. Lukashenko, O. Lutsenko // Visnik V.N. Karazin Kharkiv National University, A Series of Psychology. – 2016. – N. 60. – P. 40-43. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/12084>

Abstract. The article considers the problem of expediency of introduction of educational modules of psychological orientation during increase of professional competence in the conditions of distance learning as a tool of psychological education of adults.

Within the framework of the research differentiation of educational materials of distance modules of psychological orientation was carried out, statistical indicators of students' choice of distance modules were analyzed, a monitoring study of students' educational needs in obtaining psychological knowledge during distance learning was conducted.

The differentiation of educational materials of distance modules of psychological orientation showed that the content of the modules covers cognitive, emotional, motivational areas of psychological education and meets the needs of teachers in obtaining psychological knowledge.

And the study of statistical data on the choice of modules for advanced training by students proves that the introduction of educational modules of psychological orientation while improving professional competence in distance learning is a useful tool for psychological education of adults.

Monitoring study of educational needs of students in obtaining psychological knowledge during distance learning showed that the dominant motive for choosing modules of psychological orientation is professional interest (52%).

According to the results of the survey on the information received during the training, the majority of respondents indicated that they had received information that could be used in professional activities (76%). Also, 20% of listeners indicated that they had received new and relevant information.

The analysis of respondents' interests on psychological topics confirmed their interest in psychological knowledge related to professional activity (40%), and also showed high interest in knowledge on personal and professional development, motivation of activity (44%). Somewhat less interest was noted in the problems of communication and interpersonal interaction (12%). The increase of interest in topics related to self-help, self-regulation, mutual support during the covid-19 pandemic was not found, which may indicate adaptation to the situation.

Based on the results, the authors identify priority areas of psychological education in distance learning, in accordance with the educational needs of students, determine the relevant, popular among professionals who improve their skills in distance learning, theme of psychological modules.

Key words: *psychological education, distance learning, modules of psychological orientation, advanced training.*

Стаття надіслана: 23.09.2021 р.
Олексенко С.В.